

Zwarte schuur

door Jaap Goedegebuure

Achtergronden en uiterlijke beschrijving

De roman *Zwarte schuur* van Oek de Jong (4-10-1952 te Breda) verscheen in de late zomer van 2019 bij uitgeverij Augustus te Amsterdam. Eind van dat jaar waren er ruim 70.000 exemplaren van verkocht. Het succes werd niet alleen bevorderd door de gunstige kritieken, maar kreeg ook vleugels dankzij de verkiezing tot boek van de maand september 2019 in het veelbekeken televisieprogramma *De Wereld Draait Door*.

De ontstaansgeschiedenis van *Zwarte schuur* is verbonden met Oek de Jongs eerdere roman *Pier en oceaan* (2012), die aanvankelijk werd opgezet als het verhaal over een uit Zeeland afkomstige kunstenaar die carrière maakt in Amsterdam. Van dat plan resteerden bij de uitwerking enkel de literaire aspiraties van hoofdpersoon Abel Roorda, die we volgen van zijn geboorte tot zijn achttiende jaar, tot het moment dat hij naar Amsterdam vertrekt om er te gaan studeren. Daarmee kreeg *Pier en oceaan* uiteindelijk het karakter van een familie- en ontwikkelingsroman met een 'artist as a young man' in de hoofdrol. Op dat laatstgenoemde punt, en wat de Zeeuwse plaats van handeling betreft, komen beide romans met elkaar overeen.

In zijn verantwoording, achter in het boek, bedankt de auteur de beeldend kunstenaars Paul Andriess, Ad de Jong, Marc Mulders, Ronald Ophuis en Robert Zandvliet voor de gesprekken die hem hielpen bij het profileren van zijn hoofdpersoon. In interviews liet hij weten daarbij ook te hebben gedacht aan Francis Bacon en Marlene Dumas.

Zoals altijd kostte het Oek de Jong moeite om een bevredigende titel te vinden. Weliswaar was *Zwarte schuur* van meet af aan de werktitel, maar toen de roman de voltooiing naderde begonnen zijn gedachten uit te gaan naar opties als *De cover-story*, *In het stof van de hondsdagen* en *Demonen*. Uiteindelijk liet hij zich ervan overtuigen dat zijn eerste keus toch de beste was.

Zwarte schuur telt 491 pagina's en bestaat uit vijf delen, die weer zijn onderverdeeld in aparte hoofdstukken. De roman is opgedragen aan Oek de Jongs partner Jeanne Niers.

Inhoud

Deel I Maris Coppoolse, een uit Zeeland afkomstige kunstschilder van middelbare leeftijd die zo langzamerhand wereldroem heeft verworven, is met zijn partner Fran op weg naar de opening van een overzichtstentoonstelling van zijn werk in het Amsterdamse Stedelijk Museum. De laatste maanden zijn ze steeds verder van elkaar vervreemd geraakt, zeker nu Maris anders dan gebruikelijk Fran buiten de voorbereidingen van de expositie heeft gehouden. Ook in bed gaat het veel minder goed dan in de eerste twintig jaar van hun relatie. Fran vreest een breuk, Maris bereidt zich er, schijnbaar kalm, in stilte op voor.

Na de succesvolle opening verschijnt er in een weekblad een geruchtmakend omslagartikel onder de titel 'Maris Coppoolse: levenslang'. Wat het stuk behelst wordt de lezer geleidelijk aan onthuld. Pas tegen het einde van het eerste romandeel weten we dat Maris zich op zijn veertiende schuldig heeft gemaakt aan de dood van zijn buurmeisje Matty Trampel.

Nu het schandaal opnieuw wordt opgerakeld, komt de verhouding tussen Maris en Fran nog meer onder druk te staan. Door de jaren heen heeft ze hem zo veel mogelijk in bescherming genomen en zijn geheim met hem gedeeld zonder anderen daarin te kennen. Zelfs dochter Stan en zoon Thijs, de kinderen uit haar eerdere huwelijk die Maris heeft opgevoed als waren ze van hemzelf, zijn er altijd buiten gehouden. Nu ze door het sensatiestuk ruw uit de droom zijn geholpen, lijkt Maris in Frans ogen plotseling een andere man. Voorlopig lijkt het haar het beste om hem voor minstens een week weg te sturen.

Maris gebruikt de afgedwongen time-out om in Zeeland de plekken van zijn jeugd te bezoeken, met inbegrip van de begraafplaats waar zijn ouders en Matty liggen. Als hij overnacht in een hotel aan de Vlissingse boulevard, krijgt hij van Matty's broer Corné een e-mail met daaraan vastgehecht de foto's die destijds zijn gemaakt op de plaats delict. Kort voor zijn vertrek heeft hij nog gezien hoe de man zijn Amsterdamse tentoonstelling bezocht.

Deel II Zeeland, jaren zestig. Kort voor het noodlottige incident heeft de veertienjarige Maris zonder directe aanleiding een flink pak slaag gekregen van drie dronken jongens. Wat hij ervan begrijpt is dat ze in hem de onwelkome buitenstaander zien, iemand die anders is en daarom door zijn omgeving niet wordt geaccepteerd.

Van nature is Maris in zichzelf gekeerd, verlegen, zwijgzaam, hypersensitief, én begaafd met een bovengemiddeld tekentalent. Al vroeg voelt hij zich met regelmaat bekropen door een giftig brouwsel van melancholie, onlust en schuldgevoel. Dan vervalt hij in nog grotere eenzaamheid of geeft toe aan zijn agressieve impulsen. Thuis zit hij ingeklemd tussen een dominante en opvliegende moeder, een dociele vader en een oudere zus met wie hij nauwelijks verwantschap voelt.

Het gevoel anders te zijn en dus sociaal gestigmatiseerd speelt een cruciale rol bij de aanleiding tot Matty's dodelijke val. Nu Maris op een leeftijd is dat de seksualiteit in hem ontwaakt, toont hij zich ontvankelijk voor Matty's avances. Tegelijkertijd wekt ze zijn weerzin nu hij zich geclaimd voelt. Tegen zijn zin en nog altijd diep terneergeslagen door het eerdere pak slaag laat hij zich door haar vergezellen op een zondagse wandeling die eindigt op de zolder van een verlaten boerenschuur waar ze al eerder een erotisch getint spel hebben gespeeld. Als Maris geen zin heeft om Matty te zoenen, verwijt ze hem dat hij 'geen echte jongen' is, eerder 'een soort meisje'. In een opwelling stoot hij haar van zich af. Gehinderd door het touw dat ze hem om haar benen heeft laten wikkelen struikelt ze over de rand van de hooizolder en maakt een dodelijke val.

Lamgeslagen door paniek houdt Maris zich dagenlang schuil, tot zijn vader hem vindt en ervoor zorgt dat hij zich bij de politie aangeeft. Naderhand komen we te weten dat Maris na de rechtszaak enige tijd in een tuchtschool is geplaatst. Zijn ouders ontvluchten de schande en verhuizen van hun Zeeuwse dorp naar Rotterdam.

Midden jaren tachtig. Maris zit in een creatieve en psychische impasse. Nadat hij zich nooit aan enige vrouw kon binden en het hield bij vluchtige verhoudingen, heeft hij gedurende een lange periode samengewoond met de veel jongere Sigi. Maar wanneer hij haar opbiecht wat hem op zijn veertiende is overkomen, laat ze weten dat ze zich niet langer veilig voelt en verbreekt de relatie.

Op instigatie van zijn vaste galeriehouder Oscar verdiept Maris zich in het werk van de laatmiddeleeuwse schilder Matthias Grünewald. Hij reist naar het Elzasstadje Colmar en gaat er de confrontatie aan met het Isenheimer altaar, waarop een gruwelijk afgebeelde kruisigingsscène is te zien.

Op de terugweg pikt Maris in de buurt van Parijs een Nederlandse liftster op die naar Amsterdam wil. Toevallig is deze Ilse geboren en getogen in hetzelfde Zeeuwse dorp als hij, heeft ze Matty gekend en is ze op de hoogte van het drama. Maris heeft vrij snel door dat ze aan heroïne verslaafd is, maar toch is hij bereid om haar onderdak te geven. Gedurende de kleine week dat ze bij hem inwoont voelt hij zich verscheurd

Deel III

tussen compassie en zelfs fascinatie aan de ene, en afkeer aan de andere kant.

Ten slotte loopt zijn irritatie zo ver op dat hij haar te lijf gaat en op straat zet. Een paar dagen later komt hij te weten dat ze aan een overdosis is bezweken. Hij besluit naar haar begrafenis te gaan en reist daartoe naar zijn geboortedorp. Daar loopt hij Matty's drie broers tegen het lijf. Nadat ze een dreigende houding hebben aangenomen en Corné bijna Maris' hand gebroken heeft, weet hij weg te komen en rijdt naar het Rotterdamse adres van zijn ouders. Hij wacht voor de deur, ziet ze uit hun auto stappen en naar binnen gaan, maar gaat niet naar ze toe. Terug in Amsterdam neemt hij het besluit om de wijk te nemen naar New York.

Deel IV

Om bij te komen van alle drukte rond de tentoonstelling en te zien of ze hun verhouding een nieuwe kans kunnen geven, hebben Maris en Fran een huis gehuurd op het Canarische eiland La Gomera. Maar het lukt niet om de lucht te laten opklaren. Nu Maris van Corné Tramper de politiefoto's heeft gekregen die Matty's dood documenteren, is het verleden weer flink gaan spoken. Van haar kant is Fran wantrouwend en jaloers. Het steekt haar dat Maris een speciale band onderhoudt met haar dochter Stan. In haar bangste fantasieën denkt ze zelfs dat die twee ooit een nog intiemer relatie zullen aangaan. Jaloers is ze ook op Albertina, een jonge uit Zeeland afkomstige vrouw die net als zij op La Gomera vakantie houdt en zich meteen na aankomst aan Maris heeft gepresenteerd als een fervent bewonderaarster van zijn werk.

De spanning neemt toe wanneer Maris en Fran bij elkaar de onrust en irritatie aanwakkeren, hij door een riskante zwemtocht te ondernemen, zij door alleen in de bergen te gaan wandelen en daar te verdwalen. Als ze er ruzie over maken, komt er zelfs geweld aan te pas.

Bij een ontmoeting met Albertina en haar vriend Harald nodigt Fran het stel uit om te komen eten. Albertina zoekt voortdurend het gezelschap van Maris en zondert zich na de maaltijd met hem af in de schuur bij het huis. Ze worden tamelijk intiem, maar gaan niet tot het uiterste. Nadat Albertina en Harald zijn vertrokken laat Fran Maris merken dat ze jaloers én opgewonden is. Ze hebben seks, kort en heftig. Daags daarna trekt zij opnieuw de bergen in.

Ze is nog maar nauwelijks weg of Albertina stuurt Maris een sms met de vraag of ze langs mag komen. Ze hoort hem uit over Matty en hij vertelt het een en ander. Bij wijze van tegenprestatie biedt ze aan om zich naakt te laten fotograferen. Na haar vertrek bekijkt Maris de foto's om ze meteen weer te wissen. Vervolgens belt hij Fran en spreekt met haar af op een parkeerplaats bij de

haven. Als ze hem aan ziet komen lopen kan ze aan hem zien dat hij zich ergens van heeft losgemaakt. In de auto hebben ze opnieuw seks.

Tijdens een van de laatste dagen op La Gomera gaan Maris en Fran, die inmiddels weer tot elkaar gekomen zijn, mee op een walvistoer. Aan de kade zit Manuela, een door polio mismaakte vrouw van het eiland die ze al een paar keer voorbij hebben zien lopen. Wanneer Maris met haar in gesprek raakt en desgevraagd vertelt dat hij schildert, vraagt ze of hij haar wil portretteren. Tijdens het poseren ervaart hij vanwege haar diep gewortelde verdriet een sterk gevoel van verwantschap.

Eenmaal weer thuis reist Maris nogmaals naar zijn geboortedorp, ditmaal met Fran die daar nog nooit is geweest. Ze rijden langs de ouderlijke woning, leggen bloemen bij Matty's graf en gaan ten slotte, onaangekondigd, naar de werkplaats van de gebroeders Trampler. Als Maris ze vraagt om de zaak eindelijk tot rust te laten komen, reageren ze afwerend en nog altijd verwijtend. Maar hij voelt bij het weggaan dat er nu eindelijk iets is afgesloten.

Weer enige maanden later zijn Maris en Fran in New York bij Stan op bezoek geweest. Haar fotoboek *Horrors of War*, neerslag van haar verblijf in de oorlogsgebieden van het Midden-Oosten, is verschenen. Ook heeft ze een man leren kennen met wie ze een stabiele relatie hoopt te kunnen opbouwen. Nauwelijks over hun jetlag heen gaan Maris en Fran naar Texel om er te wandelen. Bij het buffet op de veerboot ziet Maris twee pubermeisjes waarvan een hem aan Matty herinnert. Als hij weer aan dek komt met twee bekers koffie wordt hij getroffen door de gevoeligheid van Frans gezicht.

Deel V

Interpretatie

De geschiedenis van het drama dat Maris op zijn veertiende overkomt neemt zijn uitgangspunt in een vertelheden van vijfenveertig jaar na dato. Op het hoogtepunt van zijn kunstenaarschap onthult een sensatiebeluste journalist dat Maris de dood van een meisje op zijn geweten heeft. Nadat we in deze aanloop al enige aanwijzingen hebben gekregen wat dit voorval heeft veroorzaakt in zijn bestaan en hoe het heeft doorgewerkt in zijn oeuvre, komen we in het tweede en derde deel van de roman, die allebei in het verleden spelen, meer te weten over de toedracht en de gevolgen. In het vierde en vijfde deel zijn we weer terug in het tweede decennium van de eenentwintigste eeuw. Overigens blijft het terugblikken niet beperkt tot de delen twee en drie; korte flashbacks komen ook voor in de delen een, vier en vijf.

Opbouw

Thematiek

Zonder dat Maris het zich altijd bewust is vormt zijn jeugdtrauma de alles beheersende drijfveer van zijn werk als kunstenaar. Zo hangt er op zijn grote tentoonstelling een schilderij dat werd geïnspireerd door een foto van een Japanse vrouw die is verdronken bij het duiken naar schelpdieren, haar voeten verstrikt in een touw. Die foto riep de schim van Matty op, net zoals de onheilsplek en het dode lichaam van Matty terugkeren in het schilderij *Black Barn*.

Betekenisvol is ook de uitweg die Maris vindt in een periode dat zijn leven en zijn werk in een impasse zijn geraakt. Hij reist naar Colmar om er een kruisiging van Grünewald te zien en stort zich bij terugkeer in een eigen verwerking van dat iconische schilderij, daarbij opgejaagd én geïnspireerd door de even heftige als kortstondige relatie met de heroïneverslaafde Ilse in wie hij Matty, maar ook zichzelf herkent.

Motieven

In de Grünewald-Ilse-episode gaat de fixatie op het lijden samen met lust. In het gruwelijke Isenheimer-altaar ervaart Maris 'sensuele extravagantie'. Nadat hij Ilse op haar doodsbéd heeft gezien, masturbeert hij terwijl hij zich verbeeldt seks met haar te hebben. 'Na een minuut al kwam hij klaar – en toen begon voor hem de verlatenheid, toen pas was ze werkelijk dood.'

Waar Maris' creativiteit in alle troebelheid opwolkt uit de zwarte schuur van een levenslange obsessie, gaat ze stevast samen met woede en wrok. Hoewel niemand in zijn omgeving er van gevrijwaard blijft, laten ze zich vooral gelden in zijn omgang met vrouwen. Maris kan zich niet losmaken van het hardnekkige idee dat vrouwen eisen plegen te stellen die hij moeilijk kan inwilligen, in de eerste plaats overgave en loyaliteit, en in het slechtste geval ook nog gedweë volgzaamheid. Uit schuldgevoel geeft hij dikwijls toe aan de door hem ervaren druk. De fatale cirkel begint bij zijn dominante moeder, zet zich voort bij Matty, en tekent zich naderhand met onverminderde kracht af in elke volgende liefdesrelatie. Niet zelden reageert Maris agressief; soms gaat hij zelfs over tot geweld. Hij weet dit patroon pas te doorbreken tijdens het contact met Albertina. Nadat hij zich aanvankelijk ook door haar gemanipuleerd voelde, is hij het die ten slotte de grenzen bepaalt, eisen stelt en de regie houdt.

Personages

Maris' karakterstructuur, getekend als een complex van ingekeerdheid, melancholie en onlust, met ambitie, energie en agressie als tegenkrachten, wordt expliciet in verband gebracht met zijn ontwikkeling in het krachtenveld tussen een bazige en hardhandige moeder en een volgzaam vader. Afkomstig van het Zeeuwse platteland blijft hij zijn leven lang gehinderd door het gevoel dat hij zich nooit heeft weten los te maken van een boerse en provinciale habitus. Zijn minderwaardigheidsgevoel en bindingsangst zetten een rem op zijn relaties, in het bijzonder met vrouwen.

Hoewel Fran de eerste is met wie hij een hechter en langduriger verhouding aankan, heeft ook hun band te lijden onder zijn negatieve eigenschappen. Van haar kant irriteert zij hem, altijd bang om de controle te verliezen, met haar impulsiviteit.

Zelf is Fran beschadigd door een weinig gelukkige jeugd en een huwelijk met een man die haar stelselmatig bedroog en zich na een ruzie, waarschijnlijk opzettelijk, heeft dood gereden. Ze worstelde met de opvoeding van haar dochter Stan, die na het overlijden van haar vader onhandelbaar werd en alleen door Maris tot rede kon worden gebracht. Het is met Maris dat de sterke en altijd tegen grenzen aan levende Stan een sterke, zelfs intieme band heeft, dit tot ergernis van Fran, die er zelfs iets ongepasts in ziet. Frans zoon Thijs heeft zijn stiefvader altijd moeiteloos geaccepteerd, maar is zich op het moment dat de roman begint tot Maris' verdriet van hem aan het losmaken.

Ilse en Albertina figureren in de verwerking van Maris' jeugdtrauma als spiegelgestalten van Matty, niet alleen omdat ze zijn Zeeuwse achtergrond delen, maar ook omdat hij zich door hen geclaimd voelt. Pas in de confrontatie met Albertina lukt het hem om de vicieuze cirkel van irritatie en geweld te doorbreken.

Hoewel het optreden van Manuela beperkt blijft tot het laatste deel, speelt ze bij de verwerking van Maris' trauma toch een doorslaggevende rol. Ondanks haar mismaaktheid straalt ze trots en zelfvertrouwen uit en laat daarmee zien dat je geestelijk overeind kunt blijven wanneer je het lijden aanvaardt als iets wat onontkoombaar bij het leven hoort. Er is één zin uit de gesprekken met Manuela waaruit hij blijvend troost en bemoediging weet te putten: 'I was a normal child. I had a lot of pain. But I was a normal child.'

Het is zeker geen toeval dat Maris zich na de gelijktijdig plaatsvindende ontmoetingen met Albertina en Manuela weet te verzoenen met zijn nooit uit te wissen schuld en minder hardnekkig vasthoudt aan zijn autonomie. Hij is zich bewust van zijn eindigheid en toont zich bereid anderen toe te laten. Misschien wel omdat hij heeft leren inzien dat het lijden je niet zozeer van die anderen isoleert, maar je juist met hen verbindt.

In de uitbreidingen bij de tweede druk van Oek de Jongs essay *Wat alleen de roman kan zeggen*, geschreven tijdens het werken aan *Zwarte schuur*, vinden we een pleidooi voor een manier van vertellen die in het voetspoor van de grote Europese romantraditie (Stendhal, Flaubert, Tolstoi, Proust, Joyce, Martin du Gard) weet door te dringen onder de oppervlakte van het bestaan. En dat niet door te psychologiseren, maar door de personages te tekenen aan de hand van concrete en sprekende details.

Motieven

Stijl / Poëtica

Van de conventionele negentiende-eeuwse roman en de zogeheten ‘kopieerlust des dagelijkschen levens’, zoals Potgieter dat noemde, moet De Jong niets hebben. Hij kiest voor een realisme zoals Saul Bellow dat opvatte: de transcenderende representatie van de chaotische werkelijkheid die ‘het banale en vluchtige van het leven’ opheft uit ‘het alledaagse’ en ‘de stroom van de tijd’. Daarbij maakt De Jong intensief gebruik van de beeldende kracht van de scène.

Plastisch en zintuiglijk, maar in zijn suggestieve kracht ook transcenderend, is bijvoorbeeld de impressie van een ontmoeting met twee oude mensen, kort voordat Matty haar noodlottige val maakt:

Op de zwarte dakpannen van het huis groeide een dik donkergroen mos. Na een regenbui leek het mos haast lichtgevend. Zijn leven lang onthield hij de kleur van het mos, dat donkergroen op zwart, en zijn leven lang zouden die twee oude mensen hem bijblijven, zoals hij ze die middag had gezien.

Bij het zoeken naar een waarheid die zich diep onder de oppervlakte van de werkelijkheid bevindt speelt de seksualiteit, al dan niet in verband met dood en geweld, een belangrijke rol. Opvallend genoeg heeft De Jong aan de tweede druk van zijn vertoog over de roman ook een paragraaf toegevoegd waarin hij, verwijzend naar de Franse filosoof Georges Bataille, het belang onderstreept van de grensoverschrijding die alle erotiek per definitie is. *Zwarte schuur* bevat daarvan de nodige exemplen. De hiervoor geciteerde passage waarin Maris masturbeert met het dode lichaam van Ilse voor ogen is een sterk voorbeeld, net als de scène waarbij Albertina over Maris’ hand plast.

Perspectief

Het vertelstandpunt schuift heen en weer tussen Maris en Fran. In het eerste deel ligt het perspectief af en toe bij haar, in de delen twee en drie exclusief bij hem, en in de laatste twee delen verspringt het veelvuldig tussen hen beiden. Deze perspectiefwisselingen benadrukken het thematische belang van hun verhouding en de crisis waaraan die onderhevig is.

Genre

De nadruk op de relatieperikelen geven *Zwarte schuur* het karakter van een huwelijksroman. Daarnaast bevat het boek ook de nodige kenmerken van het genre kunstenaarsroman.

Context

Qua thematiek ligt *Zwarte schuur* stevig ingebed in Oek de Jongs romanoeuvere. Met uitzondering van *Hokwerda’s kind*, dat na een lange aanloop uitmondt in geweld en dood zonder dat er

van een catharsis sprake is, eindigen zijn romans altijd met een bevrijdend slotakkoord. In *Opwaaiende zomerjurken* worstelt de aankomende schrijver Edo Mesch, tijdens een wanhoopstocht per zeilboot overboord geslagen, letterlijk én figuurlijk om boven te komen. Uiteindelijk lijkt hij zich te kunnen verlossen van zijn onlust en onmacht met het uitspreken van de mantra 'Ik wil. Ik wil. Ik. Wil.'

De achttienjarige Abel Roorda, nog wat nadrukkelijker geprofileerd als schaduwgestalte van de auteur, komt aan het einde van de coming of age-roman *Pier en oceaan* oog in oog te staan met het droombeeld van zijn eerste grote verhaal. Voor Edo en Abel én voor Maris Coppoolse is de kunst bij uitstek het middel om, zoals Edo Mesch aangeeft,

die vormeloze stroom van gewaarwordingen te kanaliseren. Om de tijd tot stilstand te brengen. Om een bezigheid te hebben die alles kon omvatten en eenheid bracht. Om te regisseren, de almacht te bezitten. Om ervaring een zin te geven. Om één ding te hebben dat altijd doorging. Om zijn leven ruggegraat te geven. Om alleen te zijn.

In een analyse van Vermeers schilderij van het melkmeisje, te vinden in de essaybundel *Een man die in de toekomst springt*, ontwaarde De Jong een meebewegen op het ritme van het allerelementairste leven, dat hij aanduidde als 'belangeloze aandacht'. In die richting gaat ook het pad dat hij zijn personages laat inslaan als ze een begin weten te maken met het bevechten van hun demonen. Aan het slot van *Cirkel in het gras* kapt dichter en kunsthistoricus Andrea Simonetti het hout in het besef dat het hout en hij elkaar hun wil opleggen.

In het klooster van de Schuwe Vrouwen ervaart Damiano, de hoofdpersoon van de novelle *De inktvis*, hoe bevrijdend het kan zijn om zich één te voelen met de vloeiende handeling waarmee hij matten vlecht. Maris Coppoolse kijkt een paar seconden naar een insect, en weet dan dat die nietige eindigheid vanzelf de oneindigheid oproept. Al deze personages zijn met vallen en opstaan op weg naar een vrijheid die hen kan ontslaan van de onderhorigheid aan een zelf veroorzaakt lijden dat hen opsluit in zichzelf. Deze vrijheid, aldus De Jong, is merkwaardig genoeg alleen te bereiken door je aan het leven te onderwerpen, 'door het te aanvaarden zoals het komt, in een wijsheid en gemoedsrust die slechts door langdurige oefening verkregen kan worden'.

Zwarte schuur sluit zich niet alleen aan bij eerdere romans en essays waarin De Jong heeft gereflecteerd op kunst en kunstenaarsproblematiek, maar ook bij het genre van de kunstenaarsroman zoals dat sinds de romantiek gestalte heeft gekregen.

Te denken valt aan *Le chef d'oeuvre inconnu* van Balzac, *L'oeuvre* van Zola, *The Vivisector* van Patrick White en ten dele ook aan *To the Lighthouse* van Virginia Woolf. Een recent voorbeeld uit de Nederlandse literatuur is *Lucifer* van Connie Palmen. Daarin is de hoofdpersoon een componist, die net als Maris Coppoolse betrokken raakt bij een fataal ongeval en in de nasleep daarvan zelfs wordt verdacht van doodslag.

Tot de context van *Zwarte schuur* behoren behalve de genoemde kunstenaarsromans ook de instituties, fenomenen en grote namen die Oek de Jong in zijn hoedanigheid van kunsthistoricus en kunstcriticus van nabij kent. Maris Coppoolse is een goede bekende van Willem Sandberg, de man die het Stedelijk Museum in Amsterdam groot maakte, en van de New Yorkse fotografe Nan Goldin. Beatrice Ruf, tot voor kort directeur van het Stedelijk, komt duidelijk herkenbaar voor in deel I, net als de happenings die in de jaren tachtig plaatsvonden in het artistieke centrum Warmoesstraat 139, met als participanten de kunstenaars Rob Scholte, Peter Klashorst en Oek de Jong's broer Ad.

Vermeldenswaard is ten slotte nog een essay uit de bundel *Een man die in de toekomst springt* waarin De Jong zijn lievelings-schilder Caravaggio 'een zekere boosaardigheid en duisterheid' en een onmiskenbare 'opvliegendheid' toeschrijft. In het licht van het feit dat Caravaggio zich net als Maris schuldig maakte aan doodslag is de volgende passage interessant:

Men heeft deze uitbarstingen, die ook zijn tijdgenoten uitzinnig voorkwamen, in psychologische zin willen duiden als voortkomend uit een gevoel van minderwaardigheid, en dat lijkt aannemelijk: iemand die met geweld reageert op geringe beledigingen staat niet erg stevig in de schoenen. Geweld is ook verlossend. Voor de melancholicus die Caravaggio ook was – born under Saturn, als zovele kunstenaars – zal het geweld mede daarom aantrekkelijk zijn geweest.

Waarderingsgeschiedenis

Zwarte schuur kreeg over het algemeen zeer lovende reacties. Mogelijke kritiekpunten werden zelfs verpakt in een vergoelijkend argument, zoals de recensie van Marja Pruis laat zien. Hoewel zij vanuit haar feministische standpunt bezwaar zou moeten maken tegen het onvervalste machismo van de held, bleek ze toch bereid dat voor lief te nemen nu Oek de Jong er in haar ogen in geslaagd was om Maris Coppoolse neer te zetten als een 'weerloze macho'. Thomas de Veen borduurde voort op

dit stramien door Maris' omgang met vrouwen te relateren aan de Me Too-discussie.

Jeroen Vullings sprak vol ontzag van een verlossingsdrama à la Dostojevski en een verhaal van een bijna ondraaglijke geladenheid. Rob Schouten zag het als de kracht van De Jong dat hij het leven had weten te beschrijven in zijn ruwheid en onbehouwenheid, maar ook in zijn ingekeerdheid en schoonheid. In de stijl onderkende hij, net als Maarten Asscher, een schildersoog. Gé Vaartjes vond dat *Zwarte schuur* alles in zich had om een klassieker te worden. Weliswaar beschouwde hij De Jong niet altijd als een groot stilist, maar wel was de auteur volgens hem een begenadigd plastisch verteller met inzicht in de menselijke psyche en oog voor sublieme details.

Er waren ook bezwaren. Lies Schut meende dat na een sterk en beeldend begin de roman verwaterde naarmate de hoofdpersoon op leeftijd komt. Het happy end vond ze te gemakkelijk. Naar de zin van Irene Start en Marijntje Gerling was de roman te lang. Daarnaast vond Gerling de perspectiefwisselingen onlogisch en het taalgebruik af en toe gekunsteld.

Voor deze bespreking is gebruikgemaakt van:

Oek de Jong, *Zwarte schuur*, eerste druk, Amsterdam 2019.

Secundaire literatuur

Oek de Jong, *Een man die in de toekomst springt*, tweede, herziene druk, Amsterdam/Antwerpen 2004.

Oek de Jong, *Wat alleen de roman kan zeggen*, tweede, herziene druk, Amsterdam/Antwerpen 2015.

Thomas van den Bergh, De sluier van de schuld. In: *HP/De Tijd*, 27-8-2019.
Daniela Hooghiemstra, Contact met de aarde doet wonderen. In: *de Volkskrant*, 31-8-2019. (interview)

Lies Schut, Schilder met dubieus verleden. In: *De Telegraaf*, 3-9-2019.

Marja Pruis, Weerloze macho. In: *De Groene Amsterdammer*, 5-9-2019.

Jelle van Riet, Het voelt vertrouwd om alles weer eens lekker zwartgallig te zien. In: *De Standaard*, 6-9-2019. (interview)

Thomas de Veen, Wat er in de schuur gebeurde, bepaalt het hele leven. In: *NRC Handelsblad*, 6-9-2019.

Dirk-Jan Arensman, Schilderachtig proza. In: *VPRO Gids*, 7-9-2019.

Dries Muus, Heldere zinnen, troebele motieven. In: *Het Parool*, 7-9-2019.

Rob Schouten, Gevoelig en driftig. In: *Trouw*, 7-9-2019.

Irene Start, Lijden voor de kunst. In: *Elseviers Weekblad*, 7-10-2019.

Mark Schaevers, Leven en hoe opnieuw te beginnen. In: *Humo*, 17-9-2019.

Koen Eykhout, Na die ene zondeval. In: *Dagblad De Limburger*, 24-9-2019.

Jeroen Vullings, Onder het vernis kolkt het. In: *Vrij Nederland*, 30-9-2019.

- Tjerk de Reus, Een verrekijker op de gemartelde Christus. In: *De Nieuwe Koers*, 4-10-2019.
- Marnix Verplancke, 'Zwarte schuur'. In: *Knack*, 9-10-2019.
- Jaap Goedegebuure, Lot, logica, literatuur. 'Zwarte schuur' van Oek de Jong. In: *Ons Erfdeel*, nr. 4, 2019, jrg. 62, pp. 117-119.
- Marijntje Gerling, Helemaal leeg en schoon zijn. In: *Nederlands Dagblad*, 1-11-2019.
- Gé Vaartjes, Getekend door het verleden. In: *de Volkskrant*, 30-11-2019.
- Jaap Goedegebuure, Het kwaad is onuitroeibaar. In: *Trouw*, 14-12-2019. (interview)
- Els Meeuse, Naaktheid en loutering. In: *Liter*, nr. 96, 2019, jrg. 22, pp. 73-75.
- Maarten Asscher, Schilderen met woorden. Oek de Jongs 'Zwarte schuur' als kunstenaarsroman. In: *Armada*, nr. 71, februari-maart 2020, jrg. 19, pp. 18-19.